

Кухарук Х. В.

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУЇЦИДУ І ВБИВСТВА В РОМАНІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЖІНКА ЙОГО МРІЇ»

Статтю присвячено дослідженню експлікації суїциду та вбивства за допомогою лінгвостилістичних засобів вираження на матеріалі роману Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Укладено типологізацію лінгвостилістичних засобів експлікації психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта – суїциду та вбивства – у романі Олеся Ульяненка «Жінка його мрії», візуалізовано зібрані статистичні дані за допомогою інфографіки (діаграм і таблиці) та описано їх, обґрунтовано, чим обумовлено використання конкретних лінгвостилістичних засобів вираження при репрезентації психофізичних станів таких як страх, тривожність, садизм, асоціації зі смертю та вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе, описано ставлення мовця до акту суїциду. При класифікації лінгвостилістичних засобів вираження у статті використано типологічний метод. Для візуалізації обробки статистичних даних лінгвостилістичних засобів вираження та психофізичних станів застосовано кількісний метод, що дозволило розробити та використати таблицю даних та діаграми. У результаті дослідження виокремлено лінгвостилістичні засоби вираження суїциду в тексті: метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів, описано їхні семантичні функції, а також виявлено та типологізовано лінгвостилістичні засоби вираження: опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, що експлікують такі психофізичні стани як страх, тривожність і садизм, асоціацію зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе як об'єкта. Кількісно-якісні кореляції у тексті візуалізовано за допомогою інфографіки. У вигляді діаграм і таблиці представлено їхні кількісні (числові) та якісні (змістові) показники, що дало змогу візуалізувати результати дослідження і наочно продемонструвати лінгвостилістичні засоби експлікації, маркування, вираження тощо конкретного психофізичного стану лінгвістичного суб'єкта у кількісних величинах. Встановлено, що лінгвостилістичні засоби вираження, які оприявлюють психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта в ситуації суїциду та вбивства в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії» є гіпербола, опис, пряма мова та порівняння. Останні реалізовано у психофізичних станах лінгвістичного суб'єкта: страх, тривожність, садизм, стан асоціації зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль, відстороненість від себе.

Ключові слова: психофізичний стан, опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, діаграма.

Постановка проблеми. Звернення до вивчення лінгвостилістичних засобів експлікації суїциду і вбивства в мовленні зумовлене антропоцентричним підходом у дослідженні мовних явищ. У цьому контексті центральною фігурою є лінгвостилістичний суб'єкт, тобто суб'єкт мовленнєвої діяльності.

Лінгвостилістичні експлікації психофізичних станів суїциду і вбивства в романах Олеся Ульяненка не вивчені. Не розроблена типологія лінгвостилістичних засобів експлікації психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта під час суїциду і вбивства, про які ідеться в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Відтак у фокусі нашого дослідження – лінгвостилістичні засоби вираження психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його

мрії», їх типологізація, статистична візуалізація у вигляді таблиці і діаграм.

Акт суїциду і вбивства у романному тексті Олеся Ульяненка експлікується не тільки за допомогою сюжетно-структурної побудови та конструювання дій і характерів героїв, як інтенціоє Ольга Пуніна у дослідженні «Самітний геній. Олесь Ульяненко. Літературний портрет» [2]. Психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта, пов'язані зі суїцидом та вбивством експлікують лінгвостилістичні засоби. Тому пропонується дослідження має на меті вивчення лінгвостилістичних засобів експлікації суїциду і вбивства у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах лінгвостилістичного аналізу варто враховувати дві категорії – зміст і форму, а відтак спів-

відношення між ними [1, с. 205]. Експресивні стилістичні фігури під літературознавчим кутом зору у творах Олеся Ульяненка окреслювала Ольга Пуніна [2].

Дослідження лінгвостилістичних засобів вираження розмовності в художніх авторських текстах є у наукових розвідках Олени Штонь, Анастасії Стаднік [5]. Емоційно-експресивні компоненти в авторському художньому тексті висвітлювала Світлана Шабат-Савка [4].

Постановка завдання. Ціллю статті є виявити й типологізувати лінгвостилістичні засоби експлікації психофізичних станів, пов'язаних зі суїцидом та вбивством, зібрати й укласти матеріал для статистичних даних у вигляді таблиці, візуалізувати статистичні дані у вигляді діаграм, описати кількісно-якісні показники, здійснити їхню інтерпретаційну характеристику. Відтак **мета** дослідження – виокремити лінгвостилістичні засоби вираження суїциду в тексті: метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів, описати їхні семантичні функції, а також виявити та типологізувати лінгвостилістичні засоби вираження: опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, що експлікують такі психофізичні стани як страх, тривожність і садизм, асоціацію зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе як об'єкта. Предметом дослідження є реалізація психофізичних станів мовця лінгвістичним інструментарієм у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Об'єктом – лінгвостилістичні засоби експлікації суїциду і вбивства в українській мові.

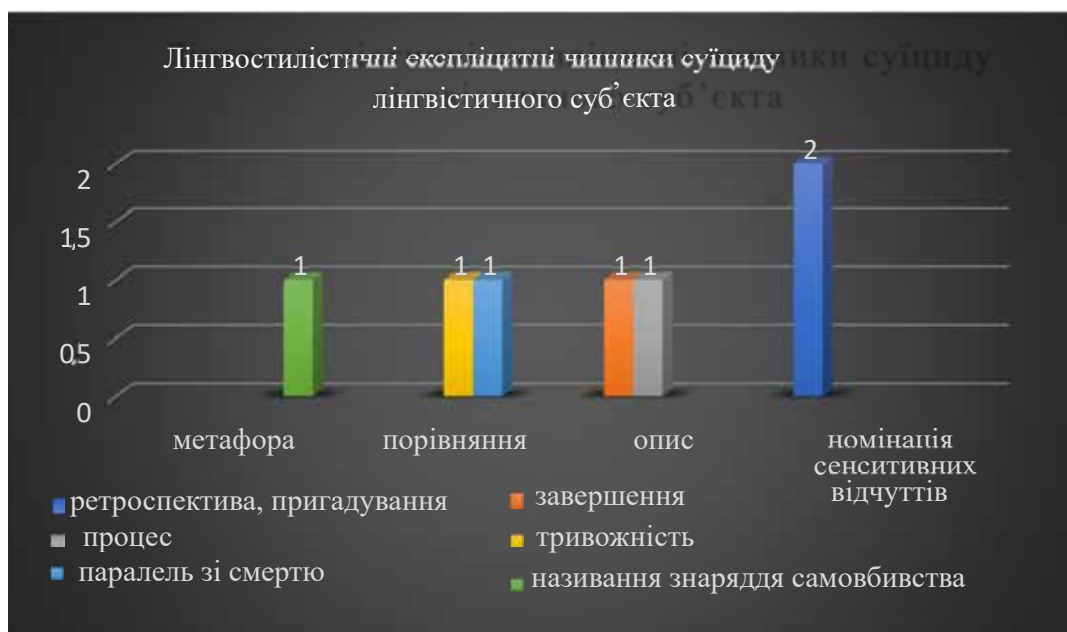
Виклад основного матеріалу. Для текстів Олеся Ульяненка характерна експлікація танатичних проявів лінгвістичного суб'єкта. Психофізичний стан бажання померти чи спричинити вбивство – прикметна риса для героїв текстів письменника. Мовленнєві прояви, у яких реалізується стан суїциду, бажання чи небажання вбивства є у романах Олеся Ульяненка «Жінка його мрії», «Син тіні», «Вогненне око», «Знак Саваофа», «Квіти Содому», «Серафима», «Ангели помсти». Розглянемо їх вияви в українській мові на матеріалі роману «Жінка його мрії».

Лінгвостилістичними експліцитними чинниками суїциду в тексті є метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів (див. діаграма 1). Кожен із них реалізує певну семантичну функцію. У діаграмі 1 візуалізуємо їх кількісно-якісні показники, де під кількістю наведено числові характеристики прикладів у тексті, а під якістю – семантичні функції, що реалізують лінгвостилістичні засоби вираження.

Метафора реалізує одну семантичну функцію – називання знаряддя самовбивства: «змійне жало зради» [3, с. 5].

Порівняння експлікує семантичні функції паралель зі смертю: «вона розтане тихо, тихо, як її ніжна і печальна любов» [3, с. 5] і тривожність: «Так, спокій стояв, наче у труні» [3, с. 27].

Опис як лінгвостилістичний засіб вираження експлікує процес суїциду: «І Ладу трусило хвилин п'ятнадцять, і не тільки: з неї валив смердючий дим, а волосся піднялося дибки. Нарешті

Діаграма 1. Лінгвостилістичні експліцитні чинники суїциду лінгвістичного суб'єкта

син додумався відімкнути вимикача, і вона впала на підлогу, обм'якла, випустивши всі можливі екскременти під балдахін шовкового халата» [3, с. 5] і завершення суїциду: «Лада, з одкушеним язиком, вилізими очима, з неправдоподібно синім обличчям, була мертвою» [3, с. 5]. Опис процесу та завершення суїциду експлікований в авторській мові.

Номінація *сенситивних відчуттів* здійснює семантичну функцію ретроспективи і пригадування людини за допомогою відчуттів (запах): «Запах гару, що снував тонкою пелериною з кімнати в кімнату, навіть не переслідував його, а доводив, що вона десь поруч, зовсім поруч...» [3, с. 11], «зовсім реально запах паленого людського м'яса лоскотав ніздрі» [3, с. 12].

Ставлення до суїциду в мовленні лінгвістичного суб'єкта ділимо на 2 типи – позитивне (схвальне), негативне – (осудливе). Нейтрального ставлення до суїциду в мовленнєвого суб'єкта немає, тому його в цю парадигму не включаємо. Прикметно, що позитивне й негативне ставлення до суїциду висловлює один і той же лінгвістичний суб'єкт тексту. І цих висловлювань є тільки по одній одиниці. Приклад позитивного: «Лада **таки нарешті пішла і звільнила його, хо, таки звільнила, навіть її противних після смерті запахів не лишилося**» [3, с. 24]. Приклад негативного: «Але чому вона вибрала **таку дурнувату смерть, хіба мало всіляких пігулок, розкиданих по шафах. Хіба мало газу у горілках, чи затупилися достобіса всі леза. Вона вибрала досить страшну смерть. Нічого в її житті не говорило, що вона може таке зробити, незважаючи на екстравагантність, ну, припустімо, дивитися, як спарюються корови і жеребці, або як дамочки парують з собаками**». [3, с. 30].

Коли на семантичному рівні йдеться про вбивство, то є набір лінгвістичних засобів вираження, що експлікують характерні психофізичні стани суб'єкта, які це вбивство супроводжують. У Таблиці 1 зібрано усі текстові приклади – візуалізовано лінгвістичні засоби, які експлікують психофізичні стани людини перед, під час, після вбивства і текстові фрагменти. Наявність повної таблиці у статті є доказовою базою для того, щоб проілюструвати окреслені психофізичні стани і простежити їх лінгвістичні експлікації у тексті Олесея Ульяненка «Жінка його мрії» (див. табл. 1).

Лінгвістичні засоби вираження, які експлікують *прийняття факту вбивства* – *пряма мова* (загалом прикладів – 8) і *опис* (прикладів

у тексті – 5) (див. Діаграма 2). Їх є найбільше, що від загальної кількості лінгвістичних експлікантів становить 46%.

Психофізичний стан *тривожності і садизму* експлікується такими лінгвістичними засобами вираження як *пряма мова і діалог* (2-ї одиниці) та *опис* (4 текстових приклади – див. табл. 1). *Страх* налічує 5 текстових прикладів лінгвістичного експліканта – *гіперболи* (див. табл. 1). Стан *асоціації зі смертю і вбивством* експлікується у 2-х одиницях – *порівняння* (текстові приклади див. табл. 1). Психофізичний стан *жально і відстороненості від себе* реалізується у тексті двома лінгвістичними засобами вираження – *описом* та *порівнянням* (по 1-й одиниці) (текстові приклади див. табл. 1).

Як простежуємо у Діаграмі 2, психофізичний стан *страху* виражається у тексті за допомогою лінгвістичної фігури – *гіперболи* (текстові приклади див. табл. 1), коли лінгвістичний суб'єкт перебільшує об'єкт власного сприйняття. Це обумовлено тим, що страх є ірраціональним відчуттям, тому об'єктивно сприйняти ситуацію мовець не може, а інтерпретує її перебільшуючи. В інших психофізичних станах навколо вбивства гіпербола не фігурує.

Інша ситуація із лінгвістичним експлікантом – *порівнянням* (текстові приклади див. табл. 1). Як бачимо у візуалізації (див. Діаграма 2), воно з'являється у стані, коли мовець *асоціює цей стан зі смертю і/чи вбивством*, а також, коли *сприймає себе відсторонено від себе* (текстові приклади див. табл. 1).

Опис як лінгвістичний засіб вираження присутній у тексті, коли йдеться про стан *садизму* (текстові приклади див. табл. 1), *тривожності* та *пост-фактум*, коли мова про *прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. табл. 1), меншою мірою він присутній у стані *відстороненості від себе*. В інших психофізичних станах його показник сягає нуля (див. Діаграма 2).

Лінгвістичний засіб вираження – *пряма мова* – присутній у тексті для вираження психофізичного стану *тривожності і садизму* (текстові приклади див. табл. 1), адже йдеться про вербалізацію намірів у діалозі – щоб жертва чула. Варто підкреслити, що лінгвістичний експлікант (*пряма мова*) цього психофізичного стану належить садисту, вбивці, а не жертві, об'єкту акту насильства. Також *пряма мова* є найчисельнішим експлікантом психофізичного стану *прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. табл. 1).

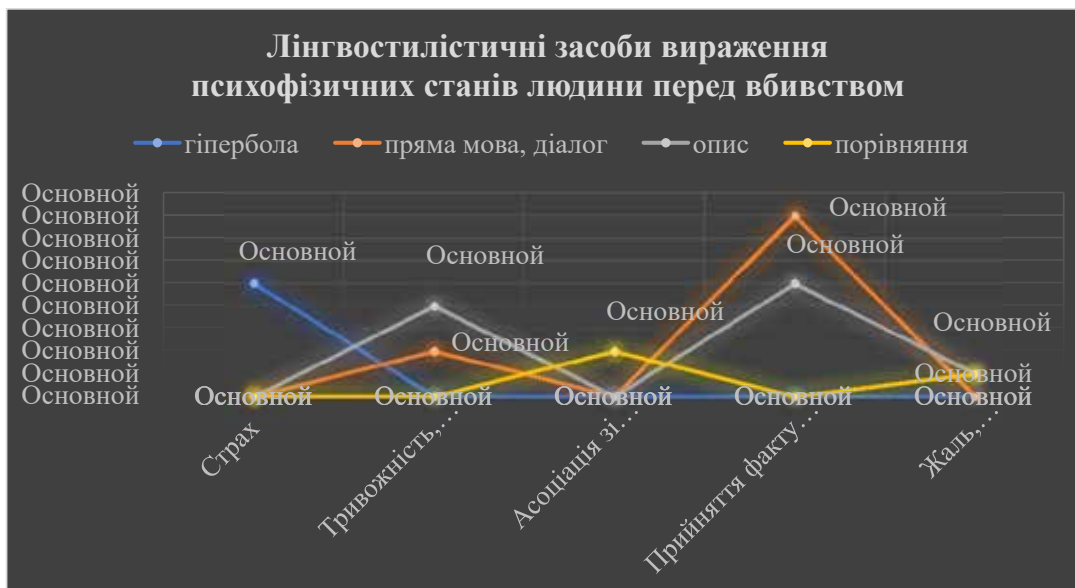
Лінгвостилістичні засоби вираження психофізичного станів людини перед вбивством

Лінгвостилістичні засоби вираження	Психофізичний стан	Приклад у тексті
гіпербола	страх	<p>«Десь у глибинах його сірої рідини почали</p> <p>«Зараз у нього визріло одне бажання, якимось сховатися <...> почав збиратися з думками, учепившись за звичні предмети» [3, с. 34].</p> <p>«Коханець істерично крутився на місці, йорзав слизькою підлогою» [3, с. 79].</p> <p>«І тут він закричав, передираючи всі голосові зв'язки; він кричав так голосно, що повітря з паровозним свистом вилітало з горлянки; маор навіть бачив, як розтягуються м'язи, ніби горлянка полишена покриття, тобто шкіри» [3, с. 189].</p> <p>«Далі зробилося гірше. Майор не зміг взагалі дихати. Власне, йому це було і не потрібно – дихати. Мозок запульсував <...> Треба помочитися <...> І тут страх вибухнув срібним реготом десь на дні і піднявся атомним грибок. І він знову закричав, але рот залишався закритим» [3, с. 191].</p>
пряма мова, діалог	тривожність сацизм	<p>«– Ні. Сам здохне. Я його закопаю. Живим, – лейтенант, не дивлячись, заломив руки карлику і начепив кайданки. – Ти що, бля, удумав, ішак пітний. Ти що удумав! – з карликом трапилася істерика. Він верещав, дригав ногами, плювався, лусався. <...> – Нічого, чим більше кричатиме, тим краще. Тим легше йому буде покидати цю скорботну юдоль» [3, с. 274–275].</p>
		<p>вилазити молитви, які він час від часу читав, коли відчував страх. А мозок усе повторював: та не може того бути, як не може нічого бути. І щось навіть відповіло йому, так видалося: ну, як нема цього, то, може, й іншого не бути. Йому зробилося млюсно. Фі, щойно він відчув слабину в ногах, те стрімке коло, подібне на вир, завертілося й миттєво втягнуло за собою всіх його рідних, разом з човнами, кресами і рушниками.</p> <p>«Хух-х», – вийшло з його горлянки, борлак засмикався, і він поволік ноги до ліжка. Сів, натягнув простирadlo до підборіддя і втупився у пузатих херувимчиків» [3, с. 34].</p> <p>«– Задавив. Побачив, що у нього починається гангрена. Вони спочатку відпиляли під наркозом йому руку. Намагалися дізнатися, куди він подів наркотики. Далі злякалися. Задали його ланцюжком» [3, с. 270].</p>
опис		<p>Запахи можуть повернутися – сікнуло у його голові [3, с. 33].</p> <p>Він встав і пішов, але кроки не стихали, зараз вони відходили подалі, десь у сусідню кімнату. Нічого особливого, переконував він себе, так жінки граються, пустують, хе-хе, коли задоволені [3, с. 31].</p> <p>«– Ти не помітив, яка тиша навколо? Завжди така тиша, коли хтось помирає... <...> – Коханець зробив спробу зіп'ястися на ноги. Капітан ухопив його за плече, стиснув пальці, що аж тріснули кісточки, і коханець, повільно тягнучи сукровицю до носа, сів... – Яка тиша...» [3, с. 78].</p> <p>«Бомж сукав ніжками, рухався к ривавій блюватині великим пузатим павуком. Харкав кров'ю, напустив повні штани гівна, скреготів рештками зубів. Весь набір передсмертних конвульсій. <...> Ще раз бомж на його очах сіпонувся й одійшов» [3, с. 86].</p>
порівняння	асоціація зі смертю, вбивством	<p>«Він набрав потрібний номер і довго чекав, слухаючи монотонні, як уривки передсмертного дихання, гудки» [3, с. 89].</p> <p>«Майор бачив ртуть стіни» [3, с. 258].</p>

пряма мова	прийняття факту вбивства	<p>«Набухалася, нанюхалася і перед самим домом заснула за кермом. Всмятку. – Да, прикрий випадок, – сказав, прикриваючи рота і носа, капітан. – Випадків не буває» [3, с. 91].</p> <p>« – Далі у нас охоронець... Цей ідіот закрив грудьми свого шефа. Тисяча баксів – багато для перепустки на той світ?» [3, с. 91].</p> <p>«Замість Лади там було... Ну, було щось безлике, синє і смердюче. Важко дізнатися, але то таки була не вона. – Значить, було... – Слухай, я цю баришню знав, як ніхто інший» [3, с. 93].</p> <p>«Замість нього на великій подушці лежала рука. Подушка просякла від крові і не встигла просохнути. <...> Чисто з професійної звички він нахилився і визначив, що руку пиляли болгаркою. Швидше, по живому. Рука в знайомих персях. Тут ніякої помилки не могло бути. Трохи далі, на іншій подушці, він надбирав записку: «Шукай, може, знайдеш іншу.»» [3, с. 104].</p> <p>«– Ти думаєш, що так можна повіситися?» [3, с. 175].</p> <p>«– Одному вже відрізали голову. Ще однієї не вистачало. Воно само собою прийде. Ти і незчуєшся як він сам десь почепиться на горищі» [3, с. 181].</p> <p>« – Усе путем. Майор мертвий. – Лейтенант розгорнув і зажував чупа-чупс. – Блін...» [3, с. 266].</p>
опис		<p>«Очі дивилися на нього, і в них стояв тупий страх, як чиста вода у глибоких колодязях. Такий жах буває, коли людина напевне знає, що відступати нікуди <...> Безвихідь не має запаху» [3, с. 175].</p> <p>«Дім стояв на узвишші, і майору здалося, що цей дім – наче людина, що занадто багато знає, але мовчить» [3, с. 180].</p> <p>«Марі схилилася над трупом під білим світлом від ліхтариків. Труп задубів і був безрукий, як і очікувалося. Кошлаті груди плейбоа забльовані. – Асфіксія. У власній блювотині» [3, с. 247].</p> <p>«...у майора упало серце, і він знову опинився у підвалі свого сумління, сирому і глухому» [3, с. 181].</p> <p>«Іва померла на початку квітня о третій годині ночі. Більше про неї дізнатися було й годі. І йому здавалося, що вона помирає кожного разу, коли він повертається додому не сам. Вона вічно мертва, і цього не перемінити» [3, с. 281].</p>
пряма мова і опис		<p>«– Доброго вечора, капітане. У мене для вас неприємна новина. Знайшли Руслана. Мертвого. <...> Величко не злякався, здавалося його просто відпустило. Нарешті проблема, яка його мучила відійшла, і зараз можна насолоджуватися своїм горем» [3, с. 256].</p>
порівняння	жаль, відстороненість від себе	<p>«Тут він почув голос: жадібний і протяжний, наче той голос прохав чогось, але чути було плач; плач наростав, захлинявся в горлянці, скреготав зубами, випускаючи повітря з протяжним свистом, а опавши – тихо по-собачому вив. Капітан побачив себе у дзеркалі. Плакав саме він, і ніхто інший» [3, с. 105].</p>
опис		<p>«Русланчик дивився, як летять шматочки плоті на білу кахлю, кров і кітки. Але до нього не доходило, що це може бути його плоть, його тіло» [3, с. 161].</p>

Прикметно, що 2 психофізичні стани – *трижності і садизму та прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. Таблиця 1) реалізуються у тексті тими самими лінгвостилістичними засобами вираження – *опис та пряма мова* (Див. Діаграма 2). Кількісний показник їх – 4 і 5, 2 і 8 відповідно у кожному стані.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, висновоюємо, що лінгвостилістичним інструментарієм, який експлікує психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії» є *гіпербола, опис, пряма мова та порівняння*. Психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта, які домінують навколо суйциду і вбивства у тексті – це

Діаграма 2. Лінгвістичні засоби вираження психофізичних станів людини перед, під час, після вбивства

страх, що експлікується гіперболою, *тривожність, садизм*, який виявляє себе у прямій мові, діалозі та описі, *стан асоціації зі смертю/вбивством*, що репрезентується за допомогою порівняння, *прийняття факту вбивства*, яке знаходить своє вираження в описі та прямій мові, і *жаль, відстороненість від себе*, що маркується описом та порівнянням. Серед лінгвостилістичних засобів вира-

ження суїциду у тексті є *метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів*. Варто зазначити, що лінгвістичні засоби експлікації суїциду, вбивства та інших форм насильства присутні і в інших текстах Олесь Уляненка, які теж мають потрапити у фокус лінгвістичних дослідження з погляду виявлення, до прикладу, семантичних функцій лінгвостилістичних маркерів.

Список літератури:

1. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ: Академія, 2009. 205 с.
2. Пуніна О. Самітний геній. Олесь Уляненко. Літературний портрет. Київ: Академія, 2016. 288 с.
3. Уляненко Олесь. Жінка його мрії. Харків: Фоліо, 2012. 281 с.
4. Шабат-Савка С. Повтор як емоційно-експресивний маркер поетичного ідіолекту Богдана Мельничука. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2022, № 16. С. 122–134. URL: <https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/libraryFiles/downloadPublic/13> (дата звернення: 14.07.2024).
5. Штонь О., Стаднік А. Лінгвостилістичні маркери розмовності в художній оповіді Олександра Вільчинського. «*Південний архів*». Івано-Франківськ, 2022. № 91. С. 6–13. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/824/814> (дата звернення: 14.07.2024).

Kukharuk Kh. V. LINGUOSTYLISTIC MEANS OF EXPLICATION OF SUICIDE AND MURDER IN OLES ULYANENKO'S NOVEL "THE WOMAN OF HIS DREAM"

The article is devoted to the study of the explication of suicide and murder by means of linguistic and stylistic means of expression on the material of Oles Ulyanenko's novel "The Woman of His Dreams". The article makes a typology of linguistic and stylistic means of expressing the psychophysical states of the linguistic subject – suicide and murder – in Oles Ulyanenko's novel "The Woman of His Dream", visualises the collected statistical data with the help of infographics (diagrams and tables) and describes them, substantiates them, what causes the use of specific linguistic and stylistic means of expression in the representation of psychophysical states such as fear, anxiety, sadism, associations with death and murder, acceptance of the fact of murder, regret and detachment, and describes the speaker's attitude to the act of suicide. The article uses the typological method to classify linguistic and stylistic means of expression. To visualise the processing of statistical data on linguistic and stylistic means of expression and psychophysical states, the quantitative method was used, which allowed the development and use of a data table and diagrams. As a result of the study, the following linguistic and stylistic means of expressing suicide in the text were identified: metaphor, simile, description,

nomination of sensory feelings, their semantic functions were described, and linguistic and stylistic means of expression were identified and typologised: description, direct speech, hyperbole, comparison, which express such psychophysical states as fear, anxiety and sadism, association with death/murder, acceptance of the fact of murder, regret and detachment from oneself as an object. Quantitative and qualitative correlations in the text are visualised using infographics. Their quantitative (numerical) and qualitative (semantic) indicators are presented in the form of diagrams and tables, which made it possible to visualise the results of the study and clearly demonstrate the linguistic and stylistic means of explication, labelling, expression, etc. of a specific psychophysical state of the linguistic subject in quantitative terms. It has been established that the linguistic and stylistic means of expression that reveal the psychophysical states of the linguistic subject in the situation of suicide and murder in Oles Ulianenko's text "The Woman of His Dreams" are hyperbole, description, direct speech and comparison. The latter are realised in the psychophysical states of the linguistic subject: fear, anxiety, sadism, the state of association with death/murder, acceptance of the fact of murder, regret, detachment.

Key words: *psychophysical state, description, direct speech, hyperbole, simile, diagram.*